

t. achajský původ nových knosských vládců z 15. stol. př. n. l. řadu argumentů i v novém charakteru a stylu knosských památek hmotné kultury z let 1475 až 1400 př. n. l., uplatněném tehdy na Krétě pouze v Knossu. Proti Evansovi — a v plné shodě s dnes převažujícími názory — přitom soudí, že vzrůstající minoizace helladské pevniny od 17. stol. př. n. l. (nedávno objevený mykénský hrobový okruh B, pocházející již ze 17. stol. př. n. l., má méně minojského importu než okruh A, který je o něco mladší) byla výsledkem kulturního vyzářování Kréty — počítaje v to i přímé působení krétských umělců a řemeslníků na helladské pevnině —, a nikoli plodem přímé fyzické nadvlády Kréty nad pevninou. Stejně jako jiní badatelé si však ani Matz neví příliš rady s nenásilným přechodem krétského Knossu do rukou Achajů někdy na přelomu 16. a 15. stol. př. n. l. Jisté destrukce v struktuře paláce, které tehdy nastaly, přičítá na vrub zemětřesení a domnívá se, že Achajové tehdy prostě využili této příznivé situace, přičemž „pasivní zřeknutí se moci bylo ve shodě s minojským charakterem, stejně jako obratnost Mykénanů v tom, jak se zmocnili pozicí svých minojských předchůdců na zámořských trzích, byla typická pro jejich energii a útočnost“. Toto schematické pojetí, operující s charakterem národa jakožto jednou provždy daným pojmem, není ovšem příliš přesvědčivé, a nadto na ně autor vrhá i sám jistý stín pochybností, když konečné rozboření knosského paláce z doby kolem r. 1400 pokládá buď za následek vnitřních rozbrojů mezi novými pány anebo — za produkt vzpoury místního obyvatelstva proti cizí nadvládě. Zásadní otázku minojsko-mykénských vztahů však vystihl Matz podle našeho názoru správně, když citoval heslo Evansových odpůrců „Creta capta ferum victorem cepit“ a uzavřel rozbořem problematiky související s konečným pádem Knossu svou pozoruhodnou studií o zrání a zenitu minojské civilizace.

Antonín Bartoněk

F. H. Stubbings, The Rise of Mycenaean Civilization. The Cambridge Ancient History, Revised Edition of Vol. II, Chapter XIV (sv. 8. 18 nového vydání). Cambridge, University Press, 1963. Stran 37. Cena 6s.

Cambridgeský grecista Stubbings se pokouší v této své studii, představující další kapitulu nového vydání CAH, o všestranný rozbor elementů, které měly svůj podíl na zformování mykénské civilizace. Hned z úvodní kapitoly, která jedná o charakteru pramenů našich vědomostí o mykénském Řecku, je přitom patrné, že se autor nehodlá ve své práci omezit na výčet archeologických faktů, nýbrž že pokládá za celkem stejně spolehlivý zdroj našich informací i antickou řeckou tradici o době hérojské. Toto hledisko potom uplatňuje i v dalších kapitolách své knihy, tu více, jinde méně.

Práce se skládá celkem z 10 kapitol, které jsou navzájem většinou pouze volně spojeny a mají často dosti monografický charakter. Vlastní výklady začínají kapitolou o šachtových hrobech v Mykénách (kap. 2); autor se jen zběžně dotýká hrobového okruhu B, odkrytého v letech 1952 až 1954, jehož nejstarší hroby pocházejí ještě ze střední doby helladské (MH), přinejmenším ze 17. stol. př. n. l., a soustřeďuje svou pozornost spíše na pozdější okruh A, odkrytý Schliemannem již v r. 1876, který v sobě asi původně choval těla mykénských vládců a pocházel někdy ze začátku 16. stol. př. n. l., tedy již z pozdního období helladského (LH). Autor popisuje architekturu těchto hrobek i předměty v nich nalezené a konstatuje zde jakožto jejich základní charakteristický rys výrazné vzájemné promíšení prvků helladských a minojských. Zdůrazňuje však zároveň, že vliv minojské kultury tu nelze zaměňovat s nějakou fyzickou nadvládou krétských Minojců v Mykénách a že již sám charakter hrobek vylučuje možnost minojského původu těchto mykénských vládců.

Protože však S. není zároveň přesvědčen ani o jejich povýtce domácím, tj. helladském původu probírá v několika svých dalších kapitolách projevy vztahů mezi pozdně helladským světem a jinými civilizacemi na tehdejší Blízkém východě a snaží se jich využít k rozvinutí úvah o možnosti existence různých orientálních dynastií na mykénském trůně. Nejprve ho vede cesta do

Egypta: celou třetí kapitolu své studie věnuje autor zkoumání mykénsko-egyptských vztahů z 16. stol. př. n. l. a nachází na současných helladských památkách hmotné kultury celou řadu jejich stop. Časová shoda mezi vyhnáním Hyksósů z Egypta a mezi dobou mykénských šachtových hrobů typu A — a zároveň i egyptská zpráva o přátelských vztazích mezi Egyptem a zemí Haunebt — ho přitom přivádí k zamýšlení nad starším názorem, že se Řekové účastnili bojů Egyptanů proti Hyksósům jakožto jejich spojenci. Námitku, že Řekům stála tehdy ještě v cestě mocná Kréta, oslabuje autor poukazem na zemětřesení, které tehdy (kolem r. 1575) Krétu vážně postihlo, a druhý slabý bod onoho názoru — že totiž nositelé mykénské kultury nebyli ještě začátkem 16. stol. př. n. l. dostatečně seznámeni se současnou válečnou technikou a taktikou Blízkého východu — se snaží odstranit svou vlastní hypotézou, že se právě již předtím dostala v Mykénách k moci nějaká orientální dynastie, znalá této techniky.

Tuto svou hypotézu rozvádí pak S. ve čtvrté kapitole. Nejprve vzpomíná řecké báje o potomku bohyně Ió, argolském králi Danaovi, který přišel do Argolidy z Egypta, třebaže — podle Aischyla — nebyl původem Egyptan, a založil v Argolidě dynastii, z které později vzešel mytický zakladatel Mykén Perseus. Autor v této souvislosti upozorňuje na to, že starořecká chronologická tradice obsažená na Marmor Parium klade Danaa na konec 16. stol., tj. nedaleko doby šachtových hrobů v Mykénách. Tato Stubbingsova myšlenka, těžko sice prokazatelná, nicméně však atraktivní, je pak v dalších autorových výkladech konkrétně rozvedena v tom smyslu, že S. vidí v Danaovi jednoho z hyksóských válečníků, kteří se za hyksóské nadvlády v Egyptě osamostatnili a podnikali na vlastní pěst různé nájezdy. Ihned však dodává, že v zásadě chápe Danaovu osobu spíše jako symbol příchodu Hyksósů do Řecka než jako skutečnou historickou osobu a že si celou záležitost představuje spíše jako déletrvající sérii hyksóských nájezdů než jakožto nějakou jednorázovou akci. Tímto způsobem je prý také možno nejlépe vysvětlit i přítomnost egyptských prvků v inventáři šachtových hrobů, a rovněž i zavedení válečných vozů do mykénské vojenské techniky. Zdá se tedy, že v této kapitole již S. nepokládá za nutné obhajovat názor o účasti řeckých ozbrojenců na protihyksóských bojích v Egyptě. Do souvislosti s Danaem zařazuje potom S. v druhé části 4. kapitoly i antickou tradici o legendárním zakladateli Théb Kadmovi, který byl synem sidónského krále Agénora a bratrem Európy, matky krétského Minoa, a podle některých bájí přímo i bratrancem Danaovým. Příchod takových osob, jako byl Danaos nebo Kadmos, do Řecka chápe autor všeobecně jakožto projev jednoho a téhož etnického pohybu z východu na západ, který přivedl Hyksósy do Egypta a který v posledním období střední doby minojské (cca 1700—1575 př. n. l.) poskytl výrazný impuls též k nebyvalému rozkvětu krétské kultury.

Zcela obdobnou postavou se pak autorovi jeví i osoba Pelopa, eponyma rodu, který později vystřídal Perseovce, potomky Danaovy, na mykénském trůně (kap. 5). S. ani v tomto případě nezdůrazňuje Pelopa jakožto nějakou skutečnou historickou osobu, nýbrž spíše jako pouhého reprezentanta toho velmi raného období v řeckých dějinách, kdy snad došlo pod tlakem Chetitů k invazi západomaloasijského obyvatelstva na část peloponéského území. K tomu mohlo dojít podle autora buď v prvním nebo v druhém období pozdní doby helladské (LH I a II zahrnuje zhruba léta 1600—1400 př. n. l.).

V šesté kapitole přechází pak autor k rozboru nového typu helladských hrobů, který v Mykénách časem vystřídal šachtové hroby, totiž kupolových hrobů zvaných tholoi. Zjištění, že se v různých okrajových oblastech Řecka nachází tento typ hrobů v archeologických souvislostech, které jej tam stavějí do doby v zásadě současné s mykénskými šachtovými hroby, se pokouší S. oslabit poznámkou, že jde patrně o současnost jen zdánlivou, vyvolanou tím, že v těchto okrajových oblastech se mohlo rozšíření pozdní středně helladské a rané pozdně helladské keramiky opozdit, a tak vyvolat zdání vyššího stáří místních nálezů. V každém případě však S. pokládá i výskyt těchto hrobů, rozsetých zvl. v LH II po celém Řecku, za inovaci spojenou s novými pány helladské oblasti, totiž s těmi, o jejichž orientálním původu hovořil v předešlých třech kapitolách. O oprávně-

něnosti tohoto názoru je obtížné rozhodnout, za správné je ovšem třeba pokládat autorovo konstatování, že v oblasti materiální kultury dosáhli nyní obyvatelé řecké pevniny úrovně současné Kréty, přičemž dovedli ústrojně skloubit leckteré své tradiční pevninské prvky s převzatými elementy minojskými do podivuhodně vysokého stupně uměleckého mistrovství. Těsné příbuzenství mezi oběma civilizacemi je ovšem patrnější např. v keramice, špecirech a drobných předmětech denní potřeby než v architektuře, kde i nadále zůstává v helladské oblasti základním stavebním prvkem megaron, čtyřhranná hala se sloupovou předsíní a ústředním krbem. V závěru kapitoly hovoří pak S. o mykénském hospodářství v LH I—II. Vyslovuje se kladně k tvrzení o mykénském původu zavlažovacích systémů v Bojotii a Argolidě, počítá již i s existencí attic-kých stříbrných dolů v tehdejší době a zejména se zabývá otázkou pozdně helladských obchodních styků. Zdůrazňuje v této souvislosti zvláště nálezy helladského zboží z LH II, zjištěné na Krétě, Mělu, Rhodu, v Milétu a Tróji, i stopy styků s Egyptem, již. Palestinou a Sýrií.

Po tomto výkladu z oblasti materiální kultury se autor vrací znovu k svým úvahám o řecké mytologické tradici a pokouší se jí využít k načrtnutí historického pozadí skrývajících se za oběma ranějšími obdobími pozdní doby helladské. Obecnější úvahy o tomto jeho tzv. „prvním herojském věku“ jsou náplní sedmé kapitoly práce. Základním kritériem pro zařazení do prvního či druhého herojského období se autorovi jeví úvaha, zda ta či ona osoba nepatří či patří ke generacím chronologicky spjatým s událostmi kolem trójské války. Z tohoto hlediska tedy zařazuje S. do prvního herojského věku např. mytického zakladatele Mykén Persea, Nestorova otce Nelea, Diomédova děda Bellerofonta, anebo osoby, které se zúčastnily lovu na kance kalydónského či výpravy Argonautů apod.

Ve dvou následujících kapitolách se pak autor speciálně zabývá dvěma významnými postavami tohoto prvního herojského věku, za jejichž činností se podle něho skrývají významné historické události spadající sub LH I—II. První z nich je Perseus, potomek Danaův a mytický zakladatel Mykén, a podle S. osoba, s níž je spojena konzolidace pozdně helladské Argolidy. Autor se tu nutně musel vyjádřit k rozporu, jenž spočívá v tom, že antická tradice umísťuje Persea — jakožto údajného zakladatele Mykén — až několik generací za Danaa, prvního reprezentanta cizí hegemonie v Argolidě, a že naopak ve světle výsledků archeologických výzkumů se Mykény jeví hned od počátku pozdně helladského období jakožto argolská lokalita prvořadého významu. Podle Stubbingsova názoru tu jde o smíšení dvojí tradice, perseovské v Mykén a danaovské v Argu, totiž o to, že v Argu, jenž byl později, v 1. tis. př. n. l., hlavním centrem Argolidy, časem převládla obecnější tradice o Danaovi jakožto eponymovi cizích dobyvatelů (a Perseus se tu stal pouze sekundární osobou pocházející z argolské dynastie), kdežto Mykény, skutečné středisko pozdně helladské Argolidy v 2. tis. př. n. l., zachovalo *konkrétnější* vyprávění o Perseovi jako o svém zakladateli.

Kapitola devátá je věnována Perseovu potomku Herakleovi. S. si tu všímá podle Nilssonova vzoru Herakleových činů zejména s hlediska geografického a usuzuje z nich na vzrůstající výboje mykénských Achajů do okolního světa ke konci prvního herojského období. Autor je si přitom sám vědom jistých potíží, které vznikají při tomto způsobu chronologické interpretace Herakleových činů a prací. Tak např. proslulé dobytí Láomedontovy Tróje Herakleem (srov. Il. 5, 638nn. a 20, 144nn.) se dnes obvykle spojuje se zánikem Tróje VI — patrně zemětřesením — někdy začátkem nebo v první čtvrtině 13. stol. př. n. l. (srov. str. 150 tohoto Sborníku), tj. již hluboko v LH III; Herakleova účast na tomto rozboření, jak o ní hovoří antická tradice, by tedy zařazovala Heraklea do doby značně pozdější, než se to Stubbingsovi hodí. Podobný závěr o Herakleovi lze vyvodit — jak sám S. uvádí — např. i z antické tradice o Herakleově synu Tlepolemovi jakožto o vládci na Rhodu v době trójské války,

Závěrečná kapitola práce je věnována vzájemnému vztahu pevninského Řecka a Kréty za LH I a LH II. Autor zde počítá — ve shodě s výsledky Ventrisova rozluštění — s příchodem Řeků na Krétu již někdy v 15. stol. př. n. l. a za nejvýraznější materiální projev činnosti nových

vládci pokládá knosský trůnní sál a za jejich nejvýznačnější rys válečnické zaměření, jak je zřejmé zejména z hrobových nálezů té doby. Knossos tehdy podle S. ovládal celou Krétu a byl zároveň nezávislý na pevninských achajských říších. Právě totiž soupeření Knossu a achajské pevniny vedlo prý k jeho pádu někdy kolem r. 1400 př. n. l. Běžnější výklad této katastrofy, protiachajskou revoltu domácího minojského obyvatelstva, odmítá S. s poukazem na to, že potom ovšem nelze vysvětlit, proč v takovém případě upadla Kréta po pádu Knossu na řadu století do naprosté bezvýznamnosti. Nevylučuje však ani možnost nějaké přírodní katastrofy. V závěru kapitoly se pak S. zamýšlí nad tím, že na rozdíl od archeologických nálezů a od svědectví lineárního písma B není v řecké tradici ani stopy po opravdové invazi Řeků na Krétu a že se pád Minoovy moci vždy přičítal pouze neúspěchu jeho sicilské výpravy. Nějaké speciální vysvětlení tohoto rozporu však autor nepodává.

Obecně lze říci o této Stubbingsově publikaci, že obsahuje celou řadu zajímavých myšlenek a cenných podnětů pro řešení složitých problémů obou zkoumaných pozdně helladských období. Tato tematika jej však často zavádí na cesty rozmanitých spekulací, těžko prokazovatelných, ale i s obtížemi vyvratitelných. Jeho pokusy o zařazení některých řeckých mýtů do pozdně helladské historie jsou sice pozoruhodné, ale čtenář se neubrání dojmu (a svým odkazem na Herakleovu účast při zničení Láomendontovy Tróje to S. přímo sám potvrzuje), že interpretace jiných mýtů by zase naopak mohla vést k výsledkům podstatně odchylným.

Antonín Bartoněk

F. H. Stubbings, The Expansion of Mycenaean Civilization. The Cambridge Ancient History, Revised Edition of Vol. II, Chapter XXII [a] (sv. č. 26 nového vydání). Cambridge, University Press 1964. Stran 25, cena 3s. 6d.

Tato publikace navazuje obsahově na Stubbingsovu studii „The Rise of Mycenaean Civilization“ a její náplní jsou autorovy úvahy zhruba o prvních dvou podobdobích třetího období pozdní doby helladské (LH IIIa, b; cca 1400—1200 př. n. l.) — na rozdíl od předešlé monografie, která řešila problematiku obou období ranějších (LH I a II).

Stubbingsovy výklady se začínají rozbořem situace na řecké pevnině po konečném pádu Knossu, tj. v době kolem r. 1400 př. n. l. V první kapitole se autor soustřeďuje na problematiku pozdně helladských Théb a jejich pád. I zde autor využívá svého dělení mykénské epochy na první a druhý herojský věk a soudí, že kdežto válka Sedmi proti Thébám spadala ještě do prvního věku herojského, je prý třeba klást válku epigonů až do věku druhého — a to konkrétně do první pol. 14. stol. př. n. l. (tj. asi 150 let před dobu trójské války). Jak ovšem ukázaly poslední vykopávky v Thébách, je dnes snad dokonce možno toto datum posunout ještě níže, snad až na samý konec 14. století. V každém případě lze však se S. souhlasit, tvrdí-li, že pád Théb znamenal významný mezník v pozdně helladské historii a že výrazně posílil mocenské ambice argolských Mykén, a snad již také do jisté míry uspěl proces politické unifikace Attiky.

Pád Théb, tj. akce epigonů proti Thébám, byl podle S. oddělen od prvního tažení Sedmi proti Thébám další významnou událostí, totiž změnou vládnoucí dynastie v Mykénách, a tato okolnost je tématem řešeným v druhé kapitole Stubbingsovy monografie. Podle něho přešla tehdy vláda v Mykénách z dynastie Perseovců, vyústivší jinak dále v syny a další potomky Herakleovy, na Pelopovce, kteří sem přišli z Elidy. V Stubbingsově pojetí je právě tato nová mykénská dynastie odpovědná za pád Théb, na druhé straně však o pádu Knossu nedovede S. rozhodnout, zda mu nástup nové dynastie předcházela či jej následoval.

Třetí kapitolu práce tvoří stručný přehled o materiální kultuře třetího období pozdní doby helladské, zvl. zmíněných již podobdobí IIIa—b. V první části této kapitoly se S. zabývá mykénskými paláci a rozebírá jejich známé charakteristické rysy, odlišující je od paláců krétských (opevněná poloha, hradby, megaron jako jádro paláce) i různé jejich občasné minoidní prvky (sloupy, technika fresek, užití sádry apod.) a podává zhruba popis paláců v Mykénách, Tiryntu